

A gyógyszerészet történetéből

Gyógyszerészet 16. 253—254. 1972.

GYÓGYSZERTÁRI ELLENŐRZŐ VIZSGÁLAT A XVIII. SZÁZADBAN

SZEPESSY GÉZA

A rövid történeti visszapillantás és a kísérő analógképek alapján kísérel meg szerző a korabeli gyógyszertárakat bemutatni hazánkban. A kitűnő körmöcbányai vizsgálati jegyzőkönyv 1791-ből, híven mutatja be a városi gyógyszertár helyzetét

*

Európa gyógyszertáraiban hosszú ideig olyan árukat árultak, melyek sok esetben semminemű kapcsolatban nem voltak a gyógyászzal. Gyógyszerek, fűszerek, déligyümölcsök, olajok és más kereskedelmi cikkek szerepeltek a gyógyszertárak forgalmában. Hogy ez mennyire így volt, tanú erre a „budai statutumok” (1244—1421 között) tilalma, mely megtiltja, hogy a gyógyszerészek ruhaszöveteket és más rőffel mérhető dolgokat áruljanak. A Budai Jogkönyv 102. Articulusa intézkedik arról, hogy ünnep- és vasárnaponként csak gyógyszerek szolgáltatathatók ki betegek számára.

Az említett becses adattól azután egy úr mutatkozik és így nem marad más hátra, mint a Habsburg-rendet elképzelni hazánk gyógyszertáraiban is, ahol az ún. „királyi magyar föld” volt, mert nyilvánvaló, hogy úgy az erdélyi, mint a török által ellenőrzött területen más volt a gyógytár felszerelése, árukészlete egyaránt. Általában az ellenőrzés a városi tanácsok feladata volt és 1581-ben már találunk írásos adatot Selmechánya városi tanácsától, mely felszólítja a gyógyszerészeket, hogy a megszabott áron árulja gyógyszereit és azokat lehetőleg maga készítse és ne tudatlan, hozzá nem értő [1]. Ugyanis még évszázadokig baj volt az orvoságok elkészítésével, de főleg a romlott déligyümöccsel és fűszerekkel [2]. Ezért a gyógyszertári vizsgálatokat a pozsonyi 1599. évi rendelkezés 5. §-a írta elő elsőként. 1745-ben megjelent „Taxa Pharmaceutica Posoniensis” címen Torkos könyve, mely a gyógyszerek árát, a gyógyszertárakban tartandó drogot, a gyógyszerészek kötelességeit is szabályozza. De már 1727-ben elrendelte a Helytartó Tanács a gyógytárak kötelező és rendszeres ellenőrzését. Ez ellen a patikusok heves ellenállást tanúsítottak, ezért csak elvétve került sor a rendelet végrehajtására. 1791-ben azonban a Helytartó Tanács elrendelte és végre is hajtotta az országos méretű ellenőrzést. Ezt annál is inkább megkövetelheték, mert a XVIII. sz. második felétől a gyógyszerészképzésben igen nagy fejlődés állt be [3]. Egy orvosi értekezés, — mely azonban hibás adatokat tartalmaz! — [4] 1839-ből megörökítette az utókor számára a kötelező gyógyszertári szemléket Megvizsgálták az árakat, az árut, azok csomagolását, megkövetelték az „üzönkök” (practicantes) botanikai ismeretének fejlesztését, valamint, hogy létezik-e a „herbarium vi-

vum” (zsenge fűgyűjtemény). Egy érdekes fejezet a gyógytárak életében abban az időben a gyógyszerész tulajdonjoga, annak öröklése [5], melynek tárgyalása azonban túllépné eme kis írás témakörét.

Így tehát kivonatossan ismertetném azt a vizsgálati jegyzőkönyvet, mely a gyógyszerészet történetének egy érdekes fejezetét jelenti a XVIII. sz. végéről, és mely tudomásom szerint, teljességét tekintve egyedülálló [6]. A vizsgálati jegyzőkönyv fennmaradt 1791-ből, amikor is Körmöcbányán, október 3-án tartottak vizsgálatot a Gaube Antal-féle gyógyszertárban. Számunkra csak az a rész érdekes, mely végén a gyógyszerészt írta le, bár érdemes lenne a teljes jegyzőkönyv ismertetése is. Idézem tehát latinból fordított részletét:

„Maga a gyógyszertár a piac közepén áll, elég világos és a gyógytáró edények s tégelyek megfelelő elhelyezésére alkalmas. A gyógyszertártályok kemény fából vannak esztergályozva, s hogy jobban eltartható legyenek, belülről tiszta papírossal vannak bevonva és általában edény és szekrény új festésű, és új felírással van ellátva. Minden szirup üvegben, ez pedig hengeres üvegmázzal bevont edényben tartatik; épígy a főzött olajok is, nevezetesen a préselt mandula olaj, részint üvegben, részint üvegmázzal bevont agyagedényben (albarelli) tartatnak.”

„A laboratórium a hely szűke miatt az eléggé tágas és tűzveszélytől mentes konyhában két kémiai kemencével van felszerelve: ez a helyiség lepárláshoz, besűritéshez, kalcinációhoz, hevítéshez és hamvasztáshoz feleltet alkalmas.”

„A Hepar Reguli antimonii és a Nitrium antimoniatum, készítéséhez szükséges kémiai robbantások a városon kívül szabad és biztos helyen végeztetnek. A kisebb üstök sárgarézből valók; a nagyobbak, melyek víz és alkohol lepárlásához valók, fedőjükkel együtt belfelületükön ónnal szabályszerűen be vannak vonva. Retor-

1. ábra „Albarelli” edények Toscanából (XVI. század)

ták, tartályok, olvasztóedények és minden más kémiai célokra szolgáló edény a szükséghez képest kellő számban van.”

„A mérgek, nevezetesen: arzén, mercurius vitae, merc. praeparatus ruber, et albus: hepar. antimonii euphorbium, ópium stb. a királyi helytartó-tanács magas rendeletének megfelelőleg külön retesszel elzárt helyen tartatnak és szigorúan tilos ezekből orvos tudta és rendelése nélküli eladni.”

„Az igen átható, vagy kiállhatatlan szagú gyógyszerek aminók: moschus, zibethum, ambrá, castoreum, asa foetida stb. bőrrel jól befedett üvegedényekben elkülönítve és a többi gyógyszerektől távol eső helyre vannak téve.”

„A füveket, gyökereket és virágokat az épület padlásán szellős helyen, részint papír-, részint vászonzacskókban részint hólyagokban és fadényekben a portól kellően védve találtuk. Szaglás és ízlés útján meggyőződünk róla, hogy ezen anyagok friss minőségűek. A borsmentát a gyógyszerész négy évvel ezelőtt saját kertjében ültette, és azóta ez a fű épúgy, mint az astragalus-gyökér magában a gyógyszerárban, száraz helyen, nagyobb faszekrényben tartatik. A válogatott másodrendű, és olcsóbb Kínakéreg az itteni forgalomnak megfelelő mennyiségben találtatott, és a kéreg jóságát külsője, íze keserével bizonyítja. A rhebarbara, továbbá a gyanták: ammoniacum, sagapenum, galbanum, asa foetida, castoreum Moscoviticum, gummigutta, stb. átható szagúak és ízűek. Válogatott és közönséges manna, aloe socotrina, elegendő mennyiségben van. Az ezen évben behozatott gyógyszerek Pozsonyból azt bizonyítják, hogy a készítmény javarészt a gyógyszerész maga készítette. Ezután megkezdttük a gyógyszerek vizsgálatát abban a sorrendben, ahogyan azt a Pharmacopoea provincialis előírta:

Acetum destillatum
Acetum antisepticum
Acetum colchici
Acetum lavandulae
Acetum lithargyri
Acetum rutae, etc.”

(Ezután felsorolja az elvégzett vizsgálatokat pl: „jó, friss és nyálkás üledék nélküli. Olomecet pái cseppje tiszta vízhez adva annak tejszerű színt adott”, továbbá felsorolja a különféle vizeknél, conservak-nál, flastro-moknál, eszenciáknál, illó olajoknál (40 különféle) pilula masszákánál és megjegyzi, hogy por alakban csak kevés gyógyszer van, mert azok ereje könnyen párolog . . .)

„A Pharmac. prov.-ban előírt középsók kellő mennyiségben és szabály szerint készíttetnek. A Soda hungarica depurata (s. Sal alcali minerale), melyből maga a gyógyszerész készít hivatalos Seignette-sót, kellő mennyiségben található. A Sal Succini-t és a Sal cornu cervi-t maga a gyógyszerész készíti szabály szerint. A hánytató boikó kéféle módon van előállítva: elpárologtatás által készült sárga színű, és kristályosítás útján készült fehér színű. Az előbbi hatása erősebb, ezért 1—1 és fél szemet rendelnek. A Spiritus nitri dulcis és a spiritus salis dulcis szabályszerű módon állítottatott elő, éppígy a borszesz is. Azt találtuk, hogy a legtöbb kenőcs friss.”

„A valódi rák-kövecskék az agyagból készülttektől való megkülönböztetésre a gyógyszerész már ismételtent intett, egyben kioktatott, ugyanis megvételik alkalmával minden egyes kövecskét nedves nyelvére tett és azokat amik a nedves nyelvére tapadnak, mint hamisakat dobja el.”

„A felsőes királyi parancsnak megfelelően és a hatósági bélyeggel ellátott gyógyszerári mérleg már 9 éve használtatik e gyógyszerárban és most szerelték fel a

hozzávaló unciákkal, drachmákkal, scrupulusokkal és serpenyővel.”

„Külföldi ásványvizeket nem tartanak, mert a közeli Besztercebányán olcsón lehet beszerezni a kereskedőtől, így az eszteigomi keserűvizet, amit a pesti orvosi fakultás is vegyileg vizsgált, azt jónak találta, Selmecen 21 krajearórt kapható.”

„Ezek volnának azok, miket a körmöcbányai gyógyszerár hivatalos megvizsgálása alkalmával észleltünk, jelentéstétel végett feljegyeztünk. Mindez nagyobb hiteltől jelentésünket névelésünkkel és pecsétünkkel látjuk el.”

Körmöcbánya, 1791 október 12-én.

Előtte: *Harasztem Antal* polgármester, mint városi tanács képviselője, *Zurbruken Mihály* orvosdoktor és Körmöcbánya sz. k. város rendes physikusa PH.”

A rendkívül becses kéziratot kiegészíti még egy kis papírszeletke, melyen a következőket találjuk:

Gyógyszer tartó albarelli	26 db
bőrzacskók gyógyporoknak	200 db
bőrzacskók porkatonok	200 db
üvegcsek folyadékknak	34 db
tabakos fa dobozok, kicsiny	56 db
fa dobozok gyógynövényeknek	24 db

A feljegyzés itt megszakadt, nyilván egy leltári jegyzet volt. Mindenesetre a leírás elég jó képet nyújt a városi gyógytárakról a XVIII. szd.-ból [7]

IRODALOM

1. Demke „A magyar orvosi rend története.” é. n — 2. *Linzbauer Codes*, II. 10 1. — 3. Orsz. Levéltár, Reg. San. 1791. jelzett: 1585. Fons: 1. — 4. *Grünwald Pál*: „A gyógyszerári vizsgálatokról” (1839). — 5. *Baradlay-Bárony* munkája bőségesen ír a témáról. — 6. A kézirat a körmöcbányai levéltárban található 304/1791 sz. alatt, melynek kéziratát másolatban néhai Proszk János akadémikus adta át. — 7. *Vámosy I.*: „Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban” é. n (1902 ?)

G. Сепешши: *Контроль аптеки в 18 веке*
На основании краткого исторического обзора и картин аналогии автор попытается дать представление об аптеках указанного времени в Венгрии. Отличный протокол исследований 1791 года из города Кермёцбánya хорошо показывает состояние городской аптеки.

G. Szepessy: *Official inspection of a pharmacy in the 18th Century*

A brief historical review. An attempt is made to present the Hungarian pharmacies of that age on the ground of analogous pictures and of a protocol of the examination of the municipal pharmacy of Körmöcbánya (Hungary) dated in 1791

G. Szepessy: *Kontrolle einer Apotheke im 18 Jahrhundert*

Aufgrund eines historischen Rückblickes und der Darstellung von Analog-Bildern versucht Verfasser die zeitgenössischen Apotheken von Ungarn zur veranschaulichen. Ein Prüfungsprotokoll von Körmöcbánya aus 1791 gibt eine zutreffende Auskunft über die Lage der städtischen Apotheke.

(Magyar Vegyészeti Múzeum, Várpalota)

Érkezett: 1971. IX. 23.